

NÉHÁNY ADAT
A SZÉKELY KIVÁNDORLÁS HÁTTERÉBŐL

1.

AZ OLT VÖLGYÉBEN, a Köddombja és a Hargita között, hosszan nyúlik Dănești község hepehupás határa. Ha kelet-nyugati irányban végigjárjuk a földeket, dombról le, dombra fel, a jellegzetes hegyvidéki térség tanúi vagyunk. Az Olt a határ keleti harmadában vájt magának völgyet s ezzel a község települését is meghatározta. A legtermékenyebb rész ez: az alsó és felső Kismező szántóinak és kertjeinek, valamint az oltmelléki kaszálónak területe. Keletről és nyugatról dombok határolják. Keleti részen Olthege, a nyugati oldalon Cseretető. A határ terjedelmesebb része a Cseretetőn-túli, mely lankákkal és kaptatókkal lassacskán felmászik a Hargita oldalára.

10.543 hold 1410 □-öl területet ölel fel ez a határ, melyből 35.7 százalék kaszáló, 29.7 százalék erdő, 20.6 százalék szántó, 12.9 százalék legelő és 0,8 százalék kert. Ebből intézményi és köztulajdonban van 43.7 százalék (4607 hold 1080 □-öl). Mívelési ágak szerint magánosok kezén van a kaszálók 98.7 százaléka, a szántók 97.4 százaléka, a kertek 91.1 százaléka s a legelőterületek 0,03 százaléka. A legelők majdnem mind, az erdők teljes egésze a közbirtokosság tulajdona.

A magánosok kezén lévő 56.3 százalék szántó-, kaszáló és legelőterületből más községben lakó, ú. n. külbirtokosoké 363 hold 1499 □-öl. A maradék 5569 hold 236 □-öl terület viszont birtokkategoriónként a következőképen oszlik meg:

Birtokkategória	A megfelelő birtokkategóriába tartozók (összes családtagok)	
	a lakosság hány %-át teszik ki hozzávetőlegesen	a magánosok kezén lévő föld hány %-át birtokolják
4 holdon aluli	31.5	11.6
4—8 holdas	27.4	20.3
8—16 holdas	26.4	37.6
15 holdon felüli	14.6	30.3

Két nagyobb birtokosréteget állíthatunk szembe egymással: a nyolc holdon aluli és a nyolc holdon felüli birtokosok osztályát. Az előbbieket a lakosságnak kb. 59.0%-át, az utóbbiak kb. 41.0%-át ölelik fel. A birtokállomány megoszlása azonban már egészen más kulcs alapján 31.9 és 67.9%-ot mutat.

2.

A KÖDDOMBJA és a Hargita között huzódó földdarab a község 2844 lakosának létalapja. Nem valami tág és bőséges határ. A napi panaszkodás és a nélkülözés külső jegyei állandóan bizonygatják, hogy keskeny, szűk és nem kielégítő.

Bizony, a határ századokon át nagyjában ugyanaz maradt, bár az emberek száma lassacskán, de szaporodott. Egy évszázaddal

**A János-nemzetség tagjai
nemzedékenként.**

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.
n e m z e d é k						
1	3	15	53			
		8	36	90		
			16	50	106	
				22	55	?
					30	?

Nemzedékenként :

- A férfi leszármazottak száma.**
- A férfi ágon való leszármazottak száma.**
- A férfi és női ágon való leszármazottak száma.**

birtoklapok 105 hold 1515 □-ölről beszélnek (háborúelőtti állapot) s ezt a háború utáni le- és beírások — megbízhatóságuk ugyan nem túlságosan nagy — 132 hold 784 □-öltre módosították.

Ha nem is ilyen nagy arányú ellentét, de hasonló a helyzet az egész faluban. A népmozgalmi kép a háborúig merészen ívelő. A háború s az új idők megtörik ugyan ezt a lendületet, de az eredmény még mindig pozitív: a természetes szaporulat évente 20 és 40 között ingadozik. S ha számbavesszük az utolsó 135 esz-

előbb alig haladja túl a népesség az ezer lélekszámot. Azóta ez a szám megkétszereződött s a népmozgalom ma is fejlődő képet mutat. A mivelhető föld azonban alig gyarapszik néhány darabkával, mit a kaszálókból lopnak el, ha szikkad a nedves talaj.

Az adatok meglehetősen hiányosak, de ami egy család és annak birtokállományában jellemzőként mutatkozik, megközelíti az általános törvényszerűséget is. A János-nemzetség például az utóbbi évszázadban, csak férfiágát tekintve, megszerződött (lásd áttekintő táblázatunkat). — A földállomány azonban nem sok változást mutat: a telekjegyzőkönyvek készítésekor 109 hold 221 □-öl szántó-, kaszáló- és legelőterületet találtak a harmadik és negyedik nemzedék tulajdonaként s ez a földmennyiség alig változik a következő két nemzedék kezén, bár ezek határozottan számosabbak. A kataszteri

tendő népmozgalmi adatait (lásd táblázatunkat), akkor 4101 lelkes természetes szaporulat állapíthatunk meg. A valóságos szaporulat ennek a legjobb számítás alapján is mindössze a felét teszi ki. A megszükülő határ, a lefokozott lehetőségek biztos tükre ez a számokban jelentkező különbség. 1890 ben a község lakossága 2266 lélek, ez 1900 ig — a természetes szaporulat évenkénti hozzáadásával — 2749-re gyarapodik, a népszámlálás azonban csak 2635 lelket mutat ki. így vagyunk később is: 1910 ben 294, az utóbbi két évtizedben 404 a különbség a természetes szaporulat segítségével készített számsor végösszege és a népszámlálás eredménye között. Állandó és talán visszatartatlan kivándorlás számszerű lemérése ez. Az életlehetőségek szélesbülését ugyanis a községbeli székely egykével nem segíti. Az abortust is csak átmeneti jelenségként szabad megítélnünk. A családok zöme ma is 2—4 gyermekes, találunk szép számmal 5—6 gyermekes családokat is, sőt néhányat 6—10 gyermekkel.

3.

A SZÉKELY nem azért hagyja el ősi földjét, nem azért lesz szolga és cseléd, nem azért hajlik meg másolt parancsának, mert kiszikkadt belőle az ősök büszke rátartisága, *a föld dobta ki a világra*.

Ha körülnéznünk a családi gazdaságokban, rögtön meggyőződünk ennek igazságáról. Alább három községbeli család gazdaságának mérlegét közöljük. Az első (I.) 5 hold 1120 □-öl

szántó- és 3 hold 800 □-öl) kaszálóterületet ölel fel (összesen 9 hold 320 □-öl) s a családtagok száma hat, éspedig: a férfi 32 éves, az asszony 32 éves, az asszony anyja 77 éves, a gyermekek 12, 10 és 4 évesek; a második (II.) 5 hold 822 □-öl szántó- és 4 hold 879 □-öl kaszálóterületet ölel fel (összesen 10 hold 101 □-öl) s hat családtag fenntartására szolgál, akik közül a férfi 39 éves, az asszony 36 éves, az asszony apja 75 éves, a gyermekek 16, 12 és 5 évesek; végül a harmadik (III) 3 hold 936 □-öl szántó-, 100 □-öl kert- és 15 hold 595 □-öl kaszálóterületet ölel fel (összesen 19 hold 31 □-öl) s a család héttagból áll: a férfi 46 éves, az asszony 40 éves, a gyermekek 13, 10, 6 és 1 évesek, s a családdal együtt él az asszony 45 éves férfi rokona.

D. község népmozgalma.**1800—1935.**

ÉV	Születések száma	Halottak száma	Természetes szaporulat
1800—09	532	375	+157
1810—19	482	323	+159
1820—29	571	313	+258
1830—39	659	349	+310
1840—49	809	444	+365
1850—59	815	340	+475
1860—69	914	652	+262
1870—79	961	605	+356
1880—89	1084	857	+227
1890—99	1180	697	+483
1900—09	1149	805	+344
1910—19	1003	864	+139
1920—29	1116	692	+424
1930—35	488	346	+142
1800—1935	11763	7662	+ 4101

	I.	II.	III.
1. A termelés hozama	34.646	36.572	65.600
2. A termelés kiadásai	6.120	3.886	8.695
3. <i>A termelés tiszta jövedelme</i>	23.526	32.686	56.905
4. A fakitermelés jövedelme	19.500	7.000	12.000
5. <i>A termelő üzem tiszta jövedelme</i>	48.026	39.686	63.905
A háztartás kiadásai:			
a) a piacon vásárolt cikkek	3.424	3.094	4.686
b) a gazdaságból elvont cikkek	31.190	35.872	53.100
7. A családtagok magánkiadásai	4.770	8.940	10.100
8. <i>Az üzem tiszta jövedelmét terheli</i>	39.384	47.906	67.886
9. Az üzemben mutatkozik:	maradvány(+)		
	veszteség (—)		
	+8.642	—8.220	+1.019
10. <i>A mellékkeresetből bevétel:</i>			
a) fuvar	7.500	6.000	—
b) napszám	—	3.000	4.150
	<i>összesen:</i>	7.500	9.000
11. A gazda számadá-	maradvány		
sában mutatkozik:	veszteség (—)		
	+16.142	+780	+5.169

A fenti adatokat a gazdák közlése alapján állítottuk össze. Kétségtelenül meglepő, hogy a földben legszegényebb végzi a legjobb eredménnyel az évet, s ehhez képest a kétszer módosabb alig egyharmada maradványt tud felmutatni. A jelenség azonban indokolt. Az első, kilenchoroldos gazda a fakitermelésből nagy jövedelemre tesz szert, háztartási és magánkiadásai lefokozottak s emellett még fuvaroz is. A harmadik, tizenkilenc holdos gazda viszont igényes, háztartási és magánkiadásai nagy összeget jelentenek.

Ha elemezzük ezt a három gazdaságot, érdekes eredményekre jutunk. Az első gazda szorgalma és igénytelensége abból magyarázható, hogy úgy hat éve elhatározta a megrokkant családi ház és a csűr átépítését, ezért fekszik bele a fakitermelésbe, erre takarékoskodik, ezért fuvaroz, és sikerrel, mert a csűr áll s a házba most az ősz végén cipelődtek be. A harmadik gazda igényessége természetes, mert gazdasága minden különösebb erőlködés nélkül is jövedelmező, udvarán tavalyi deszka áll „raktáron”, s az utóbbi években jócskán szerzett földet is. (Fiatal korában máskülönben maga is sokat kínlódott a gyárnál, hol gazdasága alapját összetakarékoskodta.) A második mérleg látszik e szerint a leginkább egyensúlyozottnak. És valóban számítsunk csak utána. Ha az első gazda üzemi tiszta jövedelmét a fakitermelés többletjövedelmétől (12.500 lej) megfosszuk s megterheljük a második gazda közepes igényű háztartási és magánkiadási tételeivel (47.906 lej), akkor nem 8.642 lej maradvány, hanem 12.380 lej veszteség mutatkozik. Ha viszont a második gazda termelési hozamát az első gazda indokolt (nem fukar) termelési kiadásaival terheljük meg, úgy a tiszta jövedelem 2.234 lejjel megcsökken s ez a végösszegben szereplő 8.220 lej veszteséget 10.454 lejre fokozza. Végül ha a harmadik gazda igényességétől eltekintünk s üzemi tiszta jövedelmét szintén a második gazda közepes igényű háztartási és magánkiadási tételeivel terheljük meg, úgy végeredményében nem 1019, hanem 20.999 lej

maradvány mutatkozik, mely összeg a rokonférfi napszámból kapott 4150 lejes hozzájárulásával 25.149 lejre emelkedik.

Ezeknek az adatoknak segítségével nem nehéz kiszámítanunk, hogy mellékkereset nélkül (a fakitermelésből származó jövedelmet azonban beleértve) körülbelül 13—15 hold az a földmennyiség, amelyből egy D. községbeli hattagú család a 47.906 lejes háztartási és magánkiadási terhelés mellett meg tud élni. Persze gyarapításról ekkor még szó sem lehet. Erre azonban van két út, melyet az első mérleg mutat, mégpedig: az igények leszállítása és a mellékkereseti jövedelem fokozása. Ezt ugyan népünknek tanítani nem kell, mert mióta fejenként a 2.5 hold földmennyiség nincs meg, azóta járja ezt az utat, főleg az utóbbit. Sokszor aztán a mellékkereset főkertesévé erősödik s valahol meg is köti a székelyt. A kivándorlás okait és tényezőit nem igen kell másutt keresnünk.

4.

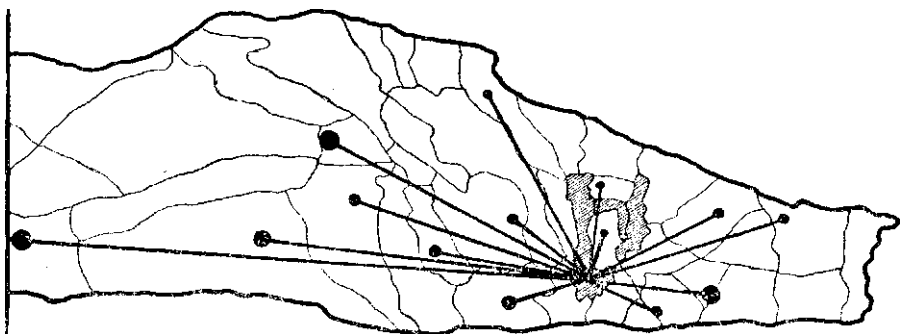
A JÁNOS-FIAK közül, a férfi ágon leszármazottak sorából, 23 százalék hagyta ott a községet a fenti indokkal. Így a harmadik nemzedék idején már annyira megoszlik a nemzetség egyes ágaiban a birtok, hogy a negyedik nemzedékből egyeseknek már —akarva, nem akarva—a vándorbothoz és a földműves élethivatás elhagyásához kellet fordulniok. Két birtok statisztikát közlünk. A gazdák testvérek.

	I.				II.			
	Szántó	Kert	Rét	Belsőség	Szántó	Kert	Rét	Belsőség
Örökölt vagyon	2.24	0.06	2.33	0.11	2.30	—	4.05	0.08
Ebből elidegenítve	—	—	—	—	0.15	—	1.26	—
Maradék	2.24	0.06	2.33	0.11	2.15	—	2.79	0.08
Tiszta szerzett vagyon	0.14	—	0.07	—	1.84	0.08	0.35	—
ÖSSZES VAGYON:	2.38	0.06	2.40	0.11	3.99	0.08	3.14	0.08
	4.95 hold				7.29 hold			

Mindkét gazda családjában nagy a gyermekáldás. Az I. gazda hét, a II. gazda öt gyermeket nevelt fel. A tizenkét gyermekből fiú is, leány is hat. A leányok férjhezmentek; három a községben, három máshova. Ahogy szokás. (Átlag a lányoknak több mint fele nem a községben talál házastársat s ezzel tetemesen növelik a kivándorlás számarányát). A fiuk kérdése azonban nem ilyen egyszerű. A megoldás végül is nem kétséges. Hárman csizmadiának mennek, egy szabóságot tanul, egyből asztalos lesz, egy végül otthon marad és gazdálkodik. A hat fiúból tehát öt otthont és hivatást cserél, később is csak az asztalos jön haza, hogy az ipar mellett az apai kis birtokot művelje. A kérdés azonban ezzel sem oldódott meg. Az I. gazda földművesnek hazamaradt fia nem sokat gyarapíthatott s neki is már házasodó fia van s még egy kisebb meg két lánya. A fiuk közül egy máris fogja a vándorbotot.

És így van ez faluszerte. A birtok szétaprózódott. A 8 holdon aluli birtokosok és családtagjaik a földterület 31.9 százalékából megélni nem tudnak, hiszen a lakosság 58.9 százalékát teszik ki s így alig jut egyre-egyre több egy holdnál. S ha e területbeli hiányhoz még hozzávesszük e kis birtokegységek szétaraboságát s a hosszan elnyúló határban való szétszórtságát, úgy előttünk állnak D. község fele lakosságának legfőbb életproblémái.

Egy ötholdas birtok tagjai a határ különböző dűllőiben.

Az utolsó száz év kétezer kivándoroltja jórészt ebből a rendből való. S ez a réteg hovatovább szélesedik. A nemzedékek kezén a 8—15 holdas birtokok is szétesnek. Csak a 15 holdnál többel rendelkező 83 birtokos állása látszik szilárdabbnak (hiszen az eladásra kerülő, szétfaricskált földeket évi mutatózó fölöslegükből megvásárolhatják), s néhányuk útja biztosan vezet a kisbirtok felé, ami a megyében már kiváltságos helyzetet jelent.

Van-e megoldás? Nem sok. Bár a hivatottak gondolkozhatnak az üzemek tervszerűbb termelésének befolyásolásáról. Pénz nélkül azonban nem sok eredményt lehet elérni. A másik ugyan-csak sürgető feladat a kivándorlók útjának megszervezése. A kivándorlás ugyanis a nép életképességéről tesz bizonyosságot, de a külvárosi proletáriátusban gyalázatot is hozhat magára.... Minderől már azonban a szociálpolitikusnak kell gondolkoznia.

VENCZEL JÓZSEF.